

ההשקעה במשק

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בשנת 1971 חל גידול מהיר בהשקעה הגולמית בנכסים קבועים הן בדירור והן בענפי המשק האחרים. גידול זה משקף האצה בקצב הגידול של ההשקעות בענפי המשק: מ-4 אחוזים ב-1970 ל-22 אחוזים ב-1971, והאטה בקצב גידול ההשקעה בבתי מגורים: מ-35 אחוזים ב-1970 ל-16 אחוזים ב-1971. ההשקעה בענפי המשק ללא אניות ומטוסים גדלה ב-9 אחוזים, לאחר שבשנה שעברה היא גדלה באחוז אחד בלבד.

ההתפתחות בהשקעות בשנתיים האחרונות היא במידה רבה תוצאה של מדיניות הממשלה. היציבות בהשקעות בשנת 1970 נבעה בעיקר ממדיניות הממשלה לריסון ההשקעות, הן השקעותיה הישירות והן השקעות הסקטור הפרטי, באמצעות צמצום האשראי המוכוון. מדיניות זו היתה חלק ממדיניותה הכוללת של הממשלה ב-1970, אשר נועדה למנוע לחצים אינפלציוניים במשק. בשנת 1971 חל מפנה במדיניות הממשלה בתחום ההשקעות. המדיניות המרסנת של הממשלה התבטאה בצריכה הפרטית והציבורית בלבד, בעוד שבתחום ההשקעות פעלה הממשלה ישירות להרחבת השקעותיה במבני ציבור, בדואר, במפעלי מים ובכבישים. השקעות הממשלה והרשויות המקומיות גדלו ב-1971 ב-19 אחוזים, לאחר שבשנת 1970 חלה ירידה של 8 אחוזים בהשקעותיהם. בעקיפין פעלה הממשלה להרחבת ההשקעות של הסקטור הפרטי על ידי הרחבה מהירה (כ-40 אחוזים, במונחים נומינליים) בהלוואות המסובסדות ובמענקים. כן אפשרה הממשלה גידול של כ-22 אחוזים בהשקעות המוסדות שלא למטרת רווח, לאחר שב-1970 פעלה הממשלה להורדת ההשקעות בבנייה של מלכ"ר, על ידי צמצום אישורי הבנייה לאוניברסיטאות.

השקעות הסקטור הפרטי הושפעו במידה רבה מהשינויים בביקוש לתפוקתם ומהגידול הרב במימון המוכוון. עיקר הגידול בהשקעות הסקטור הפרטי היה באניות, בבתי הארחה, בבתי עסק, ובציוד בנייה. ההשקעות בבתי הארחה גדלו ב-45 אחוזים, והן הושפעו באופן מכריע מהעלייה המהירה בתיירות מאז הפסקת האש. ההשקעות באניות גדלו פי שלושה, והן התרכזו בעיקר ברכישת מכליות נפט, לאור הגברת כושר ההזרמה בצינור הנפט אילת-אשקלון. הגידול בהשקעות בתעשייה, לעומת זאת, הואט השנה והסתכם ב-10 אחוזים. ההאטה בהשקעות התעשייה בשנתיים האחרונות היא תוצאה של ההאטה בביקוש לתפוקת התעשייה וירידה בשיעור התמורה להון. קצב הגידול של מלאי ההון הגולמי בענפי המשק הואץ השנה: 10 אחוזים במשך השנה, לעומת עלייה של כ-8 אחוזים בשנה הקודמת. ההאצה בגידול מלאי ההון משקפת את הגידול המהיר מאוד במלאי ההון של ענף התחבורה. ביתר הענפים גדל מלאי ההון הגלמי בקצב, שאפיין אותם בשנתיים הקודמות. הגידול במלאי ההון תואם במידה רבה את הגידול בתוצר של הענפים השונים.

בבנייה למגורים נמשך הגידול המהיר בהשקעות, אולם קצב הגידול הואט במידה ניכרת: מ-35 אחוזים ב-1970 ל-16 אחוזים ב-1971. לחצי הביקוש לדירות נמשכו ב-1971 והתבטאו בעלייה מהירה של מחירי הדירות במשך השנה: כ-30 אחוזים, לעומת עלייה של 13.4 אחוזים במדד המחירים לצרכן. הגידול בביקוש לדירות הושפע מהגידול במספר העולים והווגות הצעירים

ההשקעה הגולמית וההשקעה הנקייה, 1966 עד 1970

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת (מחירים קבועים)			1971	1970	1969	1968	1967	1966	
1971	1970	1969							
(אחוזים)			(מיליוני ל"י במחירים שוטפים)						
22	4	22	4,464	3,218	2,828	2,223	1,455	1,700	ההשקעה הגולמית בענפי המשק
9	10	7	1,699	1,365	1,141	1,016	915	842	בניכוי : בלאי בענפי המשק
1	0	35	2,765	1,853	1,687	1,207	540	858	ההשקעה הנקייה בענפי המשק
16	35	45	2,111	1,596	1,023	657	532	787	ההשקעה הגולמית במגורים
9	7	8	555	449	364	325	292	273	בניכוי : הבלאי במגורים
19	51	80	1,556	1,147	659	332	240	514	ההשקעה הנקייה במגורים
20	13	28	6,575	4,814	3,851	2,880	1,987	2,487	סך כל ההשקעה הגולמית בנכסים קבועים
			358	355	341	284	52	118	ההשקעה במלאי
18	11	28	6,933	5,169	4,192	3,164	2,039	2,605	סך כל ההשקעה הגולמית
9	9	7	2,254	1,814	1,505	1,341	1,207	1,115	בניכוי הבלאי
22	12	43	4,679	3,355	2,687	1,823	832	1,490	סך כל ההשקעה הנקייה

ומהגידול בהכנסה הריאלית הפנויה בשנים האחרונות. כן התגבר השנה המרכיב של רכישות מוקדמות וספקולטיביות בסך הביקוש.

מחיריהם של נכסי ההשקעה — מבנים וציוד כאחד — עלו השנה ב-14 אחוזים. עליית מחירי הציוד היא בעיקר תוצאה של הפיחותים ב-1970 וב-1971 וכן של עליות מחירי ציוד בחו"ל. חלק מהציוד פטור מהיטל היבוא (בעיקר טרקטורים), ולכן עלו מחיריו פחות מהממוצע. עליית מחירי הציוד התעשייתי היו גבוהות מהממוצע והסתכמו בכ-17 אחוזים. עליית מחירי התשומות בבנייה באה בעקבות הביקוש הגובר לחומרי בניין, ובמיוחד לעובדים, על רקע הגידול המהיר בהשקעות במגורים ובבנייה לענפי המשק האחרים. עליית מחירי הדירות היתה גבוהה בכ-15 אחוזים מעליית מחירי התשומות בבנייה, יש בכך עדות נוספת ללחצי הביקוש בענף זה.

ההשקעה במלאי חומרים ומוצרים הסתכמה ב-1971 בכ-320 מיליון ל"י (במחירי 1970), לעומת השקעה במלאי בסכום של כ-350 מיליון ל"י ב-1970. עיקר ההשקעה במלאי היא ביהלומים גולמיים, במלאי מוצרים של התעשייה האוירית ובמוצרים תעשייתיים אחרים.

2. השקעות ציבוריות ופרטיות וגורמיהן

בשנתיים האחרונות היתה מדיניותה הכלכלית של הממשלה גורם מכריע בהתפתחות ההשקעה במשק. בשתי השנים נקטה הממשלה מדיניות חריפה בתחום ההשקעות, הן על ידי ויסות השקעותיה הישירות, והן על ידי מדיניות מכוונת של השקעות הסקטור הפרטי, באמצעות ויסות האשראי המזול בשתי השנים. אולם בשנת 1970 נקטה הממשלה מדיניות מרסנת לגבי ההשקעות, ואילו ב-1971 היא הרחיבה את השקעותיה ואף תרמה להמשך הגידול בהשקעות הסקטור הפרטי על ידי הרחבת המימון המזול למשקיעים בשיעור ניכר — כ-40 אחוזים במונחים נומינליים.

בשנת 1970 השתלבה מדיניות הממשלה בתחום ההשקעות במדיניות הפיסקלית הכללית, שנועדה למנוע לחצים אינפלציוניים. הלחצים האינפלציוניים במשק נמשכו גם ב-1971 ואף החריפו, אולם בשנה זו העדיפה הממשלה לפעול לריסון הצריכה הפרטית והציבורית בלבד וכנגד זאת הרחיבה את ההשקעות. השקעות הממשלה והרשויות המקומיות גדלו בשנת 1971 ב-19 אחוזים, לאחר שבשנת 1970 חלה ירידה בהשקעותיהן בשיעור 8 אחוזים. אינדיקטור חלקי, המדגיש ביתר חריפות את המפנה במדיניות הממשלה בהשקעות, הוא השינוי בהתחלות מבני ציבור. הגידול בהתחלות מבני ציבור הסתכם השנה ב-32 אחוזים, לאחר שבכל אחת משתי השנים הקודמות היתה בהן ירידה של כ-15 אחוזים.

ברור, שעל רקע התעסוקה המלאה במשק והלחצים האינפלציוניים החריפים היה ריסון הצריכה הפרטית והציבורית הכרחי על מנת לאפשר את הגידול בהשקעות. מצד שני, אין ספק, שהגידול בהשקעות הסקטור הציבורי תרם, כשלעצמו, להגברת הלחצים האינפלציוניים, מה עוד שעיקר הגידול היה בהשקעות בבנייה ועבודות עפר, שבהן גבוה מרכיב התוצר. לגידול בהשקעות הממשלה והרשויות המקומיות יש השפעה אינפלציונית חריפה היות שכ-80 אחוזים מהשקעותיהן מתרכזות במבנים ועבודות עפר.

מבחינת הטווח הארוך, נקבעות השקעות הסקטור הציבורי על ידי הביקוש להשקעות תשתית, אולם בטווח הקצר הן תלויות פחות בגורמי ביקוש ורווח ויותר במדיניות האנטי מחזורית של הממשלה. נראה, כי ב-1970 שימשו השקעות הממשלה ככלי לויסות הלחצים האינפלציוניים במשק, ואילו בשנת 1971 הושפעה מדיניות ההשקעות של הממשלה מהלחצים הקיימים במשק להגביר את השקעות התשתית. הגידול בהשקעות הסקטור הציבורי בא לביטוי כמעט בכל תחומי התשתית: בשירותים הממשלתיים חל גידול של 15 אחוזים לאחר ירידה בשיעור דומה בשנה הקודמת. בסלילת כבישים חל גידול של 12 אחוזים ובמפעלים העסקיים של הממשלה: דואר, רכבת, נמלים ושידות תעופה, חל השנה גידול של 31 אחוזים. השקעות הרשויות המקומיות בשירותים גדלו גם הן במהירות, והן באו לביטוי בעיקר בהקמת בתי ספר, בתי חולים, מערכות ביוב ועוד.

לוח ה' 2

ההשקעה בנכסים קבועים בענפי המשק לפי הסקטור המשקיע או היוזם, 1966 עד 1971

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת						1971	1970	1969	1968	1967	1966		
1971	1970	1969	1968	1967	1966								
(מיליוני ל"י, במחירי 1970)						(אחוזים)							
ההשקעה בענפי המשק (פרט לדיור) לפי הסקטור המשקיע* :													
13	—9	21	7	15	—9	576	509	561	465	436	380	ממשלה, רשויות מקומיות ומוסדות לאומיים	
31	—5	3	6	—16	—3	296	226	238	230	216	258	מפעלים ממשלתיים**	
45	—21	42	71	—18	—14	773	534	680	480	280	342	חברות הסקטור הציבורי***	
סך כל ההשקעות בבעלות הסקטור הציבורי													
30	—14	26	26	—5	—9	1,645	1,269	1,479	1,175	932	980		
22	1	20	14	—7	11	280	230	228	190	167	179	מוסדות שלא למטרת רווח	
15	24	19	73	—28	—22	1,985	1,720	1,382	1,166	674	940	עסקים פרטיים****	
סך כל ההשקעות בבעלות הסקטור הפרטי													
16	21	19	61	—25	—18	2,265	1,950	1,610	1,356	841	1,119		
22	4	22	43	—16	—15	3,910	3,219	3,089	2,531	1,773	2,099	סך השקעה בכל הסקטורים	
ההשקעה בבתי מגורים לפי הסקטור היוזם :													
22	47	45	—4	—41	—26	500	411	279	193	200	339	בנייה ציבורית למגורים	
14	32	46	24	—28	—16	1,351	1,185	901	619	498	693	בנייה פרטית למגורים	

* קיים הבדל בהגדרה בין "השקעות בנכסים קבועים" של הסקטור הציבורי לבין "קניות בחשבון הון" של סקטור זה.
 ** המפעלים העסקיים של הסקטור הציבורי, כולל: דואר, רכבת, שדות תעופה, נמלים, מפעלים של הרשויות המקומיות.
 *** החברות, שבידי הסקטור הציבורי אפשרות הכרעה בהנהלתן.
 **** מחושב כשארית.

השקעות החברות הציבוריות גדלו השנה ב־30 אחוזים לאחר ירידה של כ־14 אחוזים בשנת 1970. כל הגידול בהשקעות החברות, שבשליטת הסקטור הציבורי, הוא תוצאה של הגידול העצום ברכישת אניות ומטוסים. בהשקעות החברות הציבוריות, ללא אניות ומטוסים, חלה בשנתיים האחרונות ירידה תלולה. בשנת 1970 פחתו השקעותיהן ב־18 אחוזים, וב־1971 — ב־15 אחוזים. הירידה בהשקעות החברות הציבוריות היא בעיקרה תוצאה של סיום פרויקטים גדולים וחד פעמיים, שבהם אין סדירות בהשקעות, כמו קו הנפט אילת—אשקלון והתשלובת הכימית בערד. השנה חלה ירידה גם בהשקעות בחשמל, היות שהציוד לתחנת הכח החדשה אשכול ג' טרם הגיע מחו"ל. הממשלה נקטה מדיניות מרחיבה של ההשקעות גם בעקיפין, על ידי הגדלת אישורי הבנייה למסדות שלא למטרת רווח והגדלת שיעורי המימון המוכוון למשקיעים בכל ענפי המשק. גם בשני תחומים אלה היתה זו מדיניות הפוכה למדיניות שננקטה ב־1970. בשנת 1970 צמצמה הממשלה את אישורי הבנייה למלכ"ר, וכתוצאה מכך היתה יציבות בהשקעותיהם. בשנת 1971 בוטלו, כנראה, ההגבלות על הבנייה של מלכ"ר והשקעותיהם גדלו בכ־22 אחוזים. עיקר הגידול הוא בהשקעות בחינוך ובמחקר.

בהשקעות הסקטור הפרטי בענפי המשק חל גידול מהיר, שנבע בעיקר מהגידול חסר התקדים ברכישת אניות. השקעות הסקטור הפרטי ללא אניות גדלו בקצב איטי יותר; וניתן לומר, כי גם השנה נמשכה ההאטה בקצב גידול ההשקעות של סקטור העסקים הפרטיים. לאחר שבשנים 1968 ו־1969 גדלו ההשקעות של עסקים פרטיים, בניכוי אניות, ב־57 וב־32 אחוזים, בהתאמה, גדלו ההשקעותיהם ב־1970 וב־14 אחוזים. ב־1971 חלה האטה נוספת בהשקעותיהם והם גדלו ב־10 אחוזים בלבד. הגידול המהיר בהשקעות העסקים הפרטיים בשנים 1968 ו־1969 הוא יוצא דופן והוא תוצאה של רמת ההשקעות הנמוכה בשנות המיתון. ההאטה, שחלה בשנתיים האחרונות בגידול ההשקעות הפרטיות, היא תוצאה של ההאטה בביקוש לתפוקה ושל הירידה ברווחיות, לאחר שבשני גורמים אלה היה גידול מהיר בשנים 1968 ו־1969. ההאטה בהשקעות הסקטור הפרטי מורגשת במיוחד בתעשייה ובחקלאות, ואילו ההשקעות בבתי עסק ובבתי הארחה גדלו השנה במהירות רבה.

גם בתחום הבנייה למגורים ניכרה המדיניות המרחיבה של הממשלה. השקעותיה בדיר גדלו השנה במהירות רבה יותר מאשר ההשקעות בדיר, שביוזמת הסקטור הפרטי. אולם גם בתחום זה חלה השנה האטה בקצב גידול ההשקעות, שביוזמת שני הסקטורים. ההשקעות במגורים, שביוזמת הסקטור הציבורי, גדלו ב־22 אחוזים לאחר גידול של 47 אחוזים ב־1970, ואילו ההשקעות במגורים, שביוזמת הסקטור הפרטי, גדלו ב־14 אחוזים לעומת 32 אחוזים ב־1970.

3. ההשקעה בענפי המשק

בשנת 1971 חל גידול בהשקעות בכל ענפי המשק, אולם קיימת שונות גדולה למדי בקצבי הגידול של ההשקעות בענפים השונים. התפתחות זאת משקפת את השינויים, שחלו בביקוש לתפוקות הענפים השונים וכן את חלקו של הסקטור הציבורי בענפים השונים.

א. תעשייה

לאחר שבשנים 1968 ו־1969 חל גידול מהיר מאוד בהשקעות, ניכרה בהן ב־1970 האטה: הן גדלו ב־13 אחוזים. ב־1971 חלה האטה נוספת בהשקעות בתעשייה וגידולן הצטמצם ל־10 אחוזים בלבד. את ההאטה בגידול ההשקעות יש לראות על רקע ההשקעות הגדולות בשנים 1968 ו־1969 וההאטה שחלה בשנתיים האחרונות בביקוש לתפוקה תעשייתית. בשנים 1968 ו־1969 גדל התוצר התעשייתי ב־22 אחוזים לשנה בממוצע, ואילו ב־1970 ו־1971 ירד קצב הגידול לכ־11 אחוזים בממוצע לשנה. ההשקעות בתעשייה מושפעות במידה רבה מהשינויים בביקוש לתפוקת הענף, כך שההאטה בביקוש לתפוקת התעשייה, לעומת שנות השיא, גררה בעקבותיה האטה בהשקעות.

ההשקעה הגולמית בענפי המשק לפי הענף, 1965 עד 1970

(במחירי 1970)

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת			1971	1970	1969	1968	1967	1966	1965	
1971	1970	1969								
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)							
1	15	7	239	237	206	192	182	178	203	חקלאות
(1)	(—6)	(—8)	(65)	(64)	(68)	(74)	(88)	(70)	(88)	מזה: תפוקה חקלאית
13	7	—29	59	52	49	69	84	89	92	השקיה
10	13	35	906	823	727	538	286	368	492	חרושת, מכרות ומחצבים
26	7	13	103	82	77	68	8	28	80	ציוד לבנייה
—9	11	31	137	151	136	104	84	129	122	חשמל
52	—3	18	1,425	939	966	820	491	576	723	תחבורה ותקשורת
(211)	(116)	(—52)	(613)	(198)	(91)	(191)	(53)	(55)	(109)	מזה: א. אניות ומטוסים
(3)	(—4)	(75)	(315)	(306)	(318)	(182)	(94)	(158)	(216)	ב. כלי רכב
(14)	(—22)	(25)	(497)	(435)	(557)	(447)	(344)	(363)	(398)	ג. תחבורה אחרת
11	1	25	1,041	935	928	740	638	731	739	מסחר ושירותים
22	4	22	3,910	3,219	3,089	2,531	1,773	2,099	2,451	סך כל ענפי המשק
16	35	45	1,852	1,596	1,180	812	698	1,032	1,280	דיוור
20	13	28	5,762	4,815	4,269	3,343	2,471	3,131	3,731	סך כל ההשקעה בנכסים קבועים

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הדבר מתברר מתוך הסתכלות על תהליך ההשקעה כתהליך של התאמת מלאי ההון הקיים במשק למלאי ההון המבוקש. ואמנם הגידול במלאי ההון בתעשייה בשנתיים האחרונות הסתכם בכ"11 אחוזים לשנה — שיעור התואם במידה רבה את הגידול (בשיעור 11 אחוזים לשנה בקירוב), שחל בתפוקת התעשייה בשנתיים אלה. גורם נוסף, שהוא בעל חשיבות רבה להאטה בהשקעות התעשייה, הוא הירידה ברווחיות. בשנת 1971 ירד שיעור התמורה ליחידת הון במחירים שוטפים בכ"10 אחוזים.

על סמך נתוני יבוא ציוד, המהווה כ"60 אחוזים מסך ההשקעה בתעשייה, נראה, כי עדיין נמשך הגידול המהיר יחסית בהשקעות בענפי המתכת, המכונות והאלקטרוניקה. ההשקעות בקבוצת ענפים זו גדלו ב"1971 בכ"20 אחוזים. ענפים אלה מושפעים, מאז המלחמה, באופן מכריע על ידי הביקוש של מערכת הביטחון. גם בענף מינרלים אל מתכתיים, המייצר בעיקר תשומות לבנייה, חל גידול ניכר בהשקעות — 37 אחוזים. גידול זה מוסבר בהמשך העלייה המהירה בבנייה למגורים ולענפי המשק.

אחד הגורמים שיש להם השפעה על ההשקעות בתעשייה, הם המענקים וההלוואות המסובסדות, הניתנים למשקיעים. הן ההלוואות המוכוונות על ידי משרד המסחר והתעשייה והן המענקים, הניתנים על ידי מרכז ההשקעות, גדלו ב"1971 בכ"40 אחוזים, (ברוטו), בעוד הגידול הנומינלי בהשקעות בתעשייה הסתכם ב"28 אחוזים. מספרים אלה מעידים על עלייה ניכרת בשיעור המימון של ההשקעות בתעשייה. עקב הקשר ההדוק בין ההשקעה בתעשייה למימון הציבורי, סביר להניח, שלגורם זה היתה חשיבות רבה בגידול ההשקעה בתעשייה, הן כגורם מממן בעל משקל חשוב, והן על ידי הסובסידיה הגלומה בהלוואות.

הגידול המהיר במימון הציבורי בא לאחר שנה, שבה גדל המימון הציבורי ב"14 אחוזים בלבד, לעומת גידול נומינלי של כ"27 אחוזים בהשקעה. ההאצה במימון הציבורי קשורה בחלקה באישור, שניתן להגדלת האשראי למפעלי תעשייה לא מאושרים עד ספטמבר 1972. התוקף המוגבל של ההיתר להגדלת שיעורי המימון גרם לעלייה תלולה יותר באישורי ההלוואות לתעשייה. בעוד שההלוואות ברוטו גדלו ב"40 אחוזים, גדלו האישורים למתן הלוואות ב"120 אחוזים. הואיל והשנה בוצעו רק כשליש מהאישורים שניתנו, צפוי גם בשנתיים הבאות גידול מהיר באשראי המוכוון לתעשייה¹. סביר להניח, כי תוקף הזמן המוגבל של שיעורי האשראי המוגדלים יגרום להקדמת השקעות שתוכננו לשלב מאוחר יותר.

המענקים למשקיעים בתעשייה הסתכמו ב"1971 בכ"73 מיליון ל"י. חלק גדול של המענקים ניתן למפעלים באיזורי פיתוח. כ"40 אחוזים מהמענקים ניתנו למשקיעים באיזור פיתוח א', 32 אחוזים למשקיעים באיזור פיתוח ב' ויתרת המענקים ניתנה למפעלים באיזור המרכז. בדומה לשנים הקודמות התרכזו המענקים גם השנה במספר מצומצם של ענפים: 22 אחוזים ניתנו למשקיעים בטכסטיל, 15 אחוזים — למשקיעים במוצרי מתכת ו"10 אחוזים — לכל אחד מהענפים גומי ופלסטיק ומינרלים אל מתכתיים. משקלם של ענפים אלה הוא רב גם בהלוואות המוכוונות. העידוד הרב, הניתן לענפים אלה על ידי מענקים והלוואות מסובסדות, מתבטא גם בגידול רב בהשקעותיהם יחסית לענפים אחרים בתעשייה.

נוסף על המענקים וההלוואות המסובסדות ניתנות למשקיעים הטבות אחרות, שהעיקריות בהן הן פטור ממס הכנסה בחמש השנים הראשונות, שבהן נושא המפעל רווחי, אפשרות לנכות פחת מואץ (גורם זה מאפשר ליצרנים לדחות את תשלומי המס) פטור ממסים עקיפים על נכסי השקעה ועוד.

1 ניתוח מפורט על המימון הניתן לתעשייה ולענפי המשק האחרים ראה בפרק ט"ז להלן, "המוסדות הכספיים".

ב. תחבורה ותקשורת

ההשקעות בתחבורה גדלו בשנת 1971 ב־51 אחוזים. שיעור גידול זה גבוה במידה ניכרת מהגידול ביתר ענפי המשק ומקצב גידולו של ענף זה בעבר. הגידול המהיר בהשקעות בתחבורה הוא בעיקר תוצאה של התרחבות עצומה בצי האניות והמטוסים. ההשקעה הגדולה במטוסים היא תוצאה של הזמנת מטוסי ג'מבו מספר שנים קודם לכן, בעקבות תחזיות משרד התחבורה על גידול מהיר בתיירות. הגידול המהיר, שחל בתיירות בשנה האחרונה, על רקע הרגיעה בגבולות, אפשר ל"אל-על" לנצל את המטוסים האלה במלואם. ההשקעה הגדולה ביותר היתה ברכישת אניות, והיא הסתכמה בכ־500 מיליון ל"י במחירים שוטפים — פי שלושה מההשקעה באניות בשנה הקודמת. רכישת אניות התרכזה כמעט כולה במכליות נפט, המועסקות בקו הנפט אילת אשקלון. הרכישה המוגברת של מכליות גובעת מהגדלת כושר ההזרמה של צינור הנפט. האחרונה התאפשרה עם סיום תקופת ההרצה של הצנור וכן עקב ההשקעות במשאבות, מעגנים ומכלים להחסנת נפט התורמים לסדירות רבה יותר בטעינת האניות. ההשקעה העצומה באניות, מצד חברות ישראליות, ציבוריות ופרטיות, היא בין היתר תוצאה של הכורח להעסיק אניות ישראליות בקו הנפט.

ההשקעות בתקשורת הסתכמו ב־1971 בכ־185 מיליון ל"י במחירי 1970 — הוצאה הגדולה בכ־33 אחוזים מההשקעה ב־1970. ההשקעות העיקריות היו בהרחבת רשת הטלפונים ובהקמת תחנת קליטה לשידורי טלביזיה באמצעות לוויינים. ההרחבה המהירה בתשתית טלפונים היא תוצאה של לחצי ביקוש חריפים לקווי טלפון. בשלוש השנים האחרונות חלה ירידה רצופה במספר ההתקנות של טלפונים וכן חלה ירידה חריפה ברורבות הבלתי מנוצלות של המרכזיות. אם נוסיף על כך את הגידול, בשיעור 26 אחוזים, במספר הבקשות להתקנת טלפון, בשנת 1971, נראה, כי קיים לחץ ביקוש חריף להגברת השקעות התשתית בתחום זה. על רקע זה בא גידול מהיר בהשקעות ברשת הטלפונים ב־1971. על פי נתונים תקציביים נראה, כי גידול מהיר בתחום זה ימשך גם ב־1972.

ההשקעה בסלילת כבישים גדלה ב־1971 ב־12 אחוזים, לאחר שבשנת 1970 היתה ירידה קלה בהשקעות אלה. גידול מהיר במיוחד, בשיעור 30 אחוזים, חל גם בהשקעות הממשלה במפעלים העסקיים: רכבת, נמלים ושדות תעופה.

ג. מסחר ושירותים

ההשקעה במסחר ושירותים עלתה השנה ב־11 אחוזים, לאחר שבשנת 1970 גדלה ההשקעה בענף באחוז אחד בלבד. בשנת 1970 הסתמן גידול מהיר בהשקעות הסקטור הפרטי בענף לעומת ירידה בהשקעות בשירותים ציבוריים, ואילו בשנת 1971 חל גידול בהשקעות הסקטור הציבורי והפרטי כאחד. הגידול העיקרי הוא בהקמת בתי חולים ובתי ספר בידי הממשלה והרשויות המקומיות. העלייה בהקמת מבני ציבור באה לאחר ירידה רצופה בשנתיים הקודמות. נראה, שהשקעות אלה הן, בין היתר, תולדה של הלחץ הקיים על הממשלה להגברת השקעות התשתית במשק.

השנה חל גידול של כ־22 אחוזים בהשקעות המוסדות שלא למטרת רווח. מרבית ההשקעות, בדומה לשנים קודמות, הן השקעות של האוניברסיטאות בחינוך ובמחקר.

השקעות הסקטור הפרטי בבניית בתי עסק גדלו ב־23 אחוזים, ואילו הקמת בתי הארחה גדלה ב־45 אחוזים. ההשקעות בבתי הארחה, בדומה להשקעות בתעופה, מושפעות במידה מכרעת מההתפתחויות בענף התיירות. השיפור במצב הבטחוני בשנתיים האחרונות תרם להתגברות מהירה במספר המבקרים בארץ, ובעיקר ב־1971. ב־1970 עלתה התיירות ב־8 אחוזים, ואילו ב־1971 — בכ־50 אחוזים. הגידול המהיר בתיירות הביא לעלייה תלולה בתפוסת בתי המלון וברווחיות הענף, וכתוצאה מכך — לגידול מהיר בהקמת בתי הארחה חדשים. בין הגורמים הפועלים להרחבת הענף יש לציין את ההכרה הניתנת לבתי הארחה כמפעלים מאושרים. מעמד.

זה מאפשר להם לזכות באשראי מוזל ובהקלות במס הכנסה. בשנת 1971 גדל האשראי המוכון לבתי הארחה ביותר מ-40 אחוזים.

הגידול המהיר בבניית בתי עסק מושפע בעיקר מהגידול המהיר בפעילות הכלכלית, שחל מאז המלחמה. מן הראוי לציין, כי נתוני הבנייה החדשה של בתי עסק אינם משקפים את כל הרכישות של הענף, היות שבענף זה קיימת, כנראה, הסבה, בקנה מידה גדול יחסית לענפים אחרים, של בתי מגורים למשרדים, בעיקר באיזורים המסחריים בערים הגדולות.

ד. חקלאות ומים

במשך המחצית הראשונה של שנות ה-60 הסתמנה מגמה ברורה של ירידה בהשקעות בחקלאות. אולם מאז 1967 חל מפני בהשקעות בענף, והן החלו לגדול, אם כי בקצב איטי. בשנת 1970 חל גידול מהיר בהשקעות בחקלאות, שברובו נבע מהרחבה ניכרת של רשתות השקיה פנימיות. בשנת 1971 התייצבו ההשקעות, והן גדלו באחוז אחד בלבד. ההתייצבות בהשקעות משקפת ירידה בהשקעות בייעור וברשתות השקיה פנימיות. בהשקעות בציוד חקלאי חל גידול של כ-17 אחוזים.

בהשקעות בייעור נמשכה הירידה גם השנה (כ-8 אחוזים). השקעות הק"ל בייעור משמשות בידי הממשלה ככלי לויסות התעסוקה, כך שסביר להניח, כי בשנה של תעסוקה מלאה וצמצום באבטלה, יחול צמצום בהשקעות אלה.

ב-1971 חלה עלייה של כ-13 אחוזים בהקמת מפעלי מים. עיקר ההשקעה היא בהקמת מפעל המים להשבת שפכי דן. מפעל זה נועד לפתור את בעית מי השפכים של גוש דן ואת בעית ההשקיה באיזור, בעת ובעונה אחת.

ה. הבנייה למגורים

בבנייה למגורים נמשכת הגיאיות הרבה, המאפינת סקטור זה מאז המלחמה. אמנם קצב גידול ההשקעות הואט במידה ניכרת, מ-35 אחוזים ב-1970 ל-16 אחוזים ב-1971, אולם זהו גידול הגבוה במידה רבה מקצב הגידול בהשקעות ביתר ענפי המשק, למעט אניות ומטוסים. בשנת 1971 נמשכו לחצי הביקוש לדירות, ועל כן חלה עלייה תלולה במחירי הדירות. שיעור העלייה במחירי זירות במשך השנה הסתכם בכ-30 אחוזים לעומת עליה של 13.4 אחוזים במדד המחירים לצרכן וכ-14 אחוזים במדד התשומות בבנייה. הפער בין עליית מחירי הדירות לעליית מחירי התשומות משקף את העלייה התלולה במחירי הקרקעות וברווחי הבונים והקבלנים, אשר אינם נכללים במדד מחירי התשומות בבנייה.

הגורם העיקרי, הפועל מאז המלחמה לעלייה המהירה בבתי מגורים, הוא הגידול במספר המשפחות במשק, שהוא תוצאה של הגידול במספר העולים ובזוגות צעירים והגידול בהכנסה הפנויה. ב-1971 חל גידול של כ-14 אחוזים במספר העולים, אולם בשל הירידה, שחלה בגודל הממוצע של משפחות עולים, מסתכם הגידול במשפחות העולים בכ-25 אחוזים: מ-7300 משפחות ב-1970 ל-9100 משפחות ב-1971. כן הוגבר ב-1971 לחצם של הזוגות הצעירים לדיור. יש להדגיש, כי בשנים 1968 ו-1969 הושפע הביקוש למגורים בעיקר על ידי הגידול במספר המשפחות והגידול בהכנסה הריאלית הפנויה מכל המקורות, ואילו בשנים 1970 ו-1971 התגבר בסך הביקוש מרכיב הרכישות המוקדמות והספקולטיביות, הגורם לעלייה מהירה בבניית בתי מגורים ובמחיריהם. מתוך הנתונים הקיימים לא ניתן לעמוד על מידת השפעתו של המרכיב המקדים והספקולטיבי, היות שאין נתונים מהימנים על הגידול השנתי במספר המשפחות. אינדיקטור חלקי למידת ההשפעה של מרכיב זה משמשת השתנות היחס בין תוספת הדירות לתוספת האוכלוסייה: בשנת 1971 חלה עליה מהירה הן במספר הדירות הגמורות והן במספר הדירות המותחלות. ביחס לתוספת האוכלוסייה. גמר הדירות והתחלת הדירות לתוספת של אלף נפש עלו במידה לא מבוטלת מעל היחס, שהיה קיים בשנות השיא בביקוש לדירות בעבר.

בין הגורמים החשובים להמשך לחצי הביקוש לדירור ב-1971 יש לציין את הפיחות, שבוצע באוגוסט והשפעתו על ההמרות של מטבע חוץ. גורם נוסף, שהיתה לו, כנראה, השפעה על גידול הביקוש, אולם משקלו קטן יחסית עדיין, הוא הביקוש של תושבי חו"ל לדירות בישראל.¹

4. ההשקעה לפי סוג הנכס

בשנת 1971 היו קצבי הגידול של הציוד והבנייה בענפי המשק דומים והסתכמו בכ-10 אחוזים כל אחד, כך שלא חל השנה שינוי במשקל הציוד בסך ההשקעות בענפי המשק. אולם, ההתפתחות בענפים היא שונה; ונראה, כי קיימים ענפים, שבהם עלה משקל הציוד בהשקעות, ואילו בענפים אחרים חלה בו ירידה. בחקלאות, בתעשייה ובשירותים חלה עלייה במשקל הציוד בהשקעות, והיא התבטאה בגידול קטן בלבד במשקל הציוד במלאי ההון של ענפים אלה. העלייה במשקל הציוד במלאי ההון היא איטית במידה רבה מאשר עליית משקל הציוד בהשקעות, היות שחיי המבנים ארוכים במידה ניכרת מחיי הציוד. משקלן של ההשקעות, שנועדו להחליף הון שנגרט, הוא גבוה יותר בציוד מאשר במבנים. רק כ-3 אחוזים מההשקעות בבנייה נועדו להחליף מבנים שנגרטו, בעוד שכ-30 אחוזים מההשקעות בציוד נועדו להחליף ציוד, שיצא ממעגל הייצור. ברור אפוא, כי במשק, שיש בו גידול מתמיד במלאי ההון, יהיה בו, בהכרח, גידול מהיר יותר בהשקעות בציוד מאשר השקעות במבנים, על מנת לשמור על היחס בין מבנים לציוד במלאי ההון. למעשה, ניתן לומר, כי כמעט כל העלייה המתמדת במשקל הציוד בהשקעות היא תוצאה של אורך החיים הקצר יותר של ציוד. משקל הציוד במלאי ההון של ענפי המשק לא גדל בין 1965 ל-1972, בעוד שבמשקל הציוד בהשקעות חל גידול של כ-14 אחוזים, מ-42 אחוזים ב-1966 ל-56 אחוזים ב-1971 (ראה לוחות ה'-5 ו'ה'-6).

תופעה זו בולטת במיוחד בענף התעשייה. בין 1965 ל-1971 חל גידול של 20 אחוזים במשקל ההשקעות בציוד, אך משקל הציוד במלאי ההון בתחילת 1972 היה עדיין נמוך מהרמה שהתקיימה בתחילת 1965. הירידה, שחלה בחלקו של הציוד במלאי ההון בשנות המיתון היא תוצאה של מלאי מבנים ריקים. סביר להניח, שעם היציאה מהמיתון גבר בעיקר קצב הגידול בהשקעות בציוד; וניכר, כי התרחש תהליך התאמה במשקלים היחסיים של מבנים וציוד במלאי ההון.

בענף המסחר והשירותים קיימת מגמה ברורה של עלייה במשקלו של הציוד הן בהשקעות והן במלאי ההון. הסיבה לכך נעוצה ברכישות הרבות של מחשבים אלקטרוניים וציוד משרדי משוכלל, שלא היה קיים בעבר בענף. כתוצאה מכך עלה המשקל היחסי של ציוד לעומת מבנים. בחשמל ובמפעלי מים חלה השנה ירידה תלולה במשקל הציוד בהשקעות. בענפים אלה אינה קיימת, בדרך כלל, סדירות במשקלים היחסיים של מבנים וציוד בהשקעות, היות שההשקעות בענפים אלה מבוצעות בידי חברה אחת, אשר מספר הפרוייקטים אותם היא מקימה בעת ובעונה אחת הנו מצומצם. כתוצאה מכך ישנן תנודות במשקלים היחסיים של מבנים וציוד בהשקעות בהתאם לתהליך ההשקעה. בשלב הראשון מתבצעות בעיקר עבודות בנייה ועבודות עפר, ורק לאחר זמן רב נרכש הציוד. בענפים, שבהם רב מספר המפעלים, סביר להניח, כי לא יהיו תנודות חריפות במשקלים היחסיים של מבנים וציוד בכל הענף, משום שמפעלים שונים בענף נמצאים בשלב שונה של תהליך ההשקעה. חברת "מקורות" החלה בשנת 1970 בהקמת המפעל לטיהור מי השפכים של גוש דן, והמפעל מצוי עדיין בשלב, שבו מרובות עבודות הבנייה ביחס לציוד. חברת החשמל נתונה בעיצומו של תהליך הקמת תחנת הכוח אשכול ג'. גם במפעל זה היו עבודות הבנייה מרובות ב-1971, בעוד שהציוד שהוזמן עבור תחנת כוח זו התקבל ב-1972. צפוי אפוא, כי בשנה הבאה ישתנו היחסים בהשקעות בחשמל, ומשקל הציוד יעלה במידה ניכרת.

1 ניתוח מפורט יותר של ההתפתחויות בשוק הדירות ראה פרק י"ב להלן, "הבנייה והדירור".

לוח ה' 4

ההשקעה הנולמית בנכסים קבועים לפי סוג הנכס, 1966 עד 1971

(במחירי 1970)

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת				1971	1970	1969	1968	1967	1966	
1971	1970	1969	1968	1971	1970	1969	1968	1967	1966	
(אחוזים)				(מיליוני ל"י)						
16	35	45	16	1,852	1,596	1,180	812	698	1,032	בתי מגורים
9	6	18	15	801	733	692	588	510	636	מבנים שלא למגורים
10	—19	12	28	541	492	611	546	426	426	עבודות בנייה ועפר אחרות
13	14	28	19	3,194	2,821	2,483	1,946	1,634	2,094	סך כל המבנים ועבודות עפר
1	—6	—8	—16	65	64	68	74	88	70	נכסי השקעה מייצור חקלאי
12	2	44	27	581	521	510	353	279	321	מכונות וציוד מייבוא
10	13	34	85	994	905	799	597	323	433	מכונות וציוד מייצור מקומי
11	9	38	58	1,575	1,426	1,309	950	602	754	סך כל המכונות והציוד
3	—4	75	94	315	306	318	182	94	158	כלי רכב
211	116	—52	260	613	198	91	191	53	55	אניות ומטוסים
20	13	28	35	5,762	4,815	4,269	3,343	2,471	3,131	סך כל ההשקעה בנכסים קבועים

לוח ה' - 5

חלקו של הציוד בהשקעה הגולמית * לפי ענף, 1966 עד 1971

(אותוים)

	1971	1970	1969	1968	1967	1966
חקלאות	43.8	38.2	47.6	40.5	34.1	37.3
השקיה	16.5	24.3	22.1	18.5	11.9	13.6
חשמל	40.9	52.4	45.5	60.3	50.5	56.8
תעשייה	81.4	79.7	80.8	72.7	65.8	67.8
תחבורה וקשר**	39.5	43.2	37.3	35.2	50.3	45.2
מסחר ושירותים	41.0	40.2	35.5	30.8	28.3	27.4
סך כל ענפי המשק***	56.0	55.6	51.8	47.2	40.9	42.0

* במחירי 1970.

** למעט אניות, מטוסים, כלי רכב וכבישים.

*** למעט אניות, מטוסים, כלי רכב וכבישים, אולם לרבות ציוד בנייה. ההון בענף הבנייה מורכב מציוד בלבד.

לוח ה' - 6

חלקו של הציוד במלאי ההון הגולמי * לפי ענף 1965 עד 1972

(אותוים)

	1972	1971	1970	1969	1967	1965
חקלאות	12.2	11.6	11.7	11.5	11.5	11.6
השקיה	11.1	11.2	11.0	11.0	11.0	10.5
חשמל	55.9	57.6	58.8	60.6	62.3	62.7
תעשייה	67.3	66.1	65.2	63.8	64.7	68.1
תחבורה וקשר**	35.2	35.7	36.1	37.4	38.7	36.5
מסחר ושירותים	21.8	21.1	20.3	19.9	19.9	19.1
סך כל ענפי המשק***	37.8	37.1	36.6	36.1	37.0	38.3

* מלאי ההון הגולמי בתחילת שנה במחירי 1970.

** למעט אניות, מטוסים, כלי רכב וכבישים.

*** למעט אניות, מטוסים, כלי רכב וכבישים, אולם כולל ציוד בנייה. ההון בענף הבנייה מורכב מציוד בלבד.

השנה ירד במידת מה משקל הציוד מייצור מקומי בסך ההשקעה בציוד וברכב. הירידה נובעת בעיקרה מירידה תלולה במשקל כלי רכב מייצור מקומי. בהשקעה במכונות וציוד היתה עלייה קלה במשקל הייצור המקומי. השינויים החלים בטווח הקצר במשקלים היחסיים של ציוד מיובא וציוד מייצור מקומי אינם בעלי משמעות רבה, היות שהם נתונים לתנודות בהתאם להרכב הענפי של ההשקעות ועתוין. העלייה הקלה במשקל הציוד מייצור מקומי התרכזה בחשמל ומפעלי מים, והיא נובעת בעיקר מאיחור בקבלת הציוד המיובא לתחנת הכוח אשכול ג'. הציוד לתחנת כוח זו הגיע בתחילת 1972, ומובן שתהיה לו השפעה הפוכה על משקל הציוד המיובא בשנה הבאה. ביתר הענפים היתה יציבות במשקל הציוד מייצור מקומי בהשקעות (ראה לוח ה'—7).

הייצור המקומי בהשקעות * במכונות, ציוד וכלי תחבורה לפי ענף ייעודי, 1964 עד 1971

(אחוזים)

1971	1970	1969	1968	1966-1967	1964-1965	
57	58	54	58	64	57	חקלאות
23	23	26	23	32	29	תעשייה
42	27	35	26	25	25	חשמל ומפעלי מים
15	15	15	11	37	23	ציוד לבנייה
36	39	42	45	48	43	תחבורה וקשר**
56	54	54	54	52	53	מסחר ושירותים
35	36	38	37	45	41	סך הכול (פרט לאניות ומטוסים)
26	32	36	31	42	35	סך הכול לרבות אניות ומטוסים

* השקעות במחירים קבועים של שנת 1969.
 ** פרט לאניות ומטוסים.
 ה מ ט ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ההשקעה בנכסים קבועים מושפעת מהפעילות הכלכלית במשק, אך היא גם משפיעה עליה על ידי יצירת הכנסה ותעסוקה במשק במישרין ובעקיפין. ההתפתחות בהשקעות ב-1971 תרמה כ-2 אחוזים לקצב גידול התוצר, בעיקר בעקבות הגידול הרב בהשקעות בבנייה ועבודות עפר, שבהן גבוה מרכיב התוצר.

מרכיב התוצר בסך ההשקעה תלוי במידה רבה בהתפלגות ההשקעות לפי הענף וסוג הנכס. במרכיב התוצר בסך כל ההשקעה בנכסים קבועים חלה השנה ירידה, היות שהקמת מבנים ועבודות עפר גדלו ב-13 אחוזים, ואילו סך השקעה במכונות וציוד ובכלי תחבורה גדל בכ-30 אחוזים. מרכיב התוצר בהשקעה, למעט אניות ומטוסים, גדל השנה, שכן אחוז הגידול במכונות, ציוד וכלי תחבורה, למעט אניות ומטוסים, הסתכם ב-9 אחוזים לעומת 13 אחוזים בבנייה.

5. מלאי ההון במשק

השינויים במלאי ההון מוכתבים באופן מכריע על ידי השינויים בביקוש לתפוקות הענפים השונים; ואמנם נראה, כי התפתחות מלאי ההון בענפי המשק תואמת במידה רבה את ההתפתחות בתוצר. התנודות, שחלו בשנתיים האחרונות בהשקעה, משקפות גם את תהליך התאמת מלאי ההון הקיים למלאי ההון הרצוי. מאז 1967 גדל מלאי ההון בממוצע ב-9 אחוזים לשנה, בדומה לגידול הממוצע בתוצר שחל בשנים אלה.

בשנת 1971 הוחש קצב הגידול של מלאי ההון הגולמי: מ-8 אחוזים לשנה בשנים 1968 עד 1970 ל-10 אחוזים במשך 1971. ההאצה במלאי ההון חלה הן במגורים והן בסך ענפי המשק האחרים. העלייה, שחלה השנה במלאי ההון הגולמי, מתקרבת לקצב הגידול, שהתקיים בשנים 1960 עד 1965. כאז כן השנה הגורם העיקרי לעלייה המהירה במלאי ההון בענפי המשק הוא הגידול המהיר בהון של ענף התחבורה והתקשורת. שיעור הגידול של מלאי ההון בענף זה עלה מ-10 אחוזים בשנת 1970 ל-15 אחוזים ב-1971, בדומה לרמת הגידול הממוצעת בענף זה במחצית הראשונה של שנות ה-60. הגידול המהיר של התחבורה והתקשורת ביחס ליתר ענפי המשק בולט במרוצת כל התקופה. גם בשנות המיתון, שבהן היתה עלייה איטית מאוד במלאי ההון, היה קצב גידולו של ענף זה מהיר למדי. התפתחות זאת הגדילה את משקלו של הענף במלאי ההון במידה ניכרת: מ-18 אחוזים בתחילת 1960 ל-20 אחוזים בתחילת 1965 ול-25 אחוזים השנה.

לוח ה' 8

מלאי ההון הגולמי במשק לפי הענף, 1971, 1972
(מיליני ל"י, במחירי 1970)

מלאי ההון בתחילת 1971	השקעה גולמית ב-1971	הגרס ב-1971	התוספת למלאי ההון ב-1971	מלאי ההון בתחילת 1972	משקל הענף במלאי ההון בתחילת 1972	משקל הענף בתוספת למלאי ההון ב-1971
חקלאות	4,343	239	67	172	4,515	22
השקיה	2,182	59	13	46	2,228	9
תעשייה	6,765	906	165	741	7,506	23
ציוד בנייה	662	103	69	34	696	3
חשמל	1,881	137	32	105	1,986	7
תחבורה ותקשורת	7,707	1,425	306	1,119	8,826	18
מסחר ושירותים	8,554	1,041	183	858	9,412	18
סך כל ענפי המשק	32,094	3,910	835	3,075	35,169	100
למעט מגורים	19,484	1,852	77	1,775	21,259	100
בתי מגורים						
סך הכול בנכסים קבועים	51,578	5,762	912	4,850	56,428	

ה מקור: על יסוד אומדני מיל נפתח. להגדרות והסברים ראה: מיל נפתח, פריז כלכלי בישראל, בנק ישראל, מחלקת המחקר, 1971.

הענף השני, שבו חלה עלייה מהירה מאוד בשנות ה-60 ביחס ליתר ענפי המשק. הוא מסחר ושירותים. משקלו עלה מ-18 אחוזים בתחילת 1960 ל-27 אחוזים השנה. כלומר, בענף התחבורה ובענף השירותים מרוכזת למעלה ממחצית מלאי ההון הגולמי בענפי המשק. בתחילת שנות ה-60 הוכתבה התפתחותם של ענפים אלה בעיקר בידי הצורך בהשקעות תשתית גדולות במדינה הנמצאת בשלבי התפתחות מהירים; ואילו בשנותיים האחרונות, היה גידול מהיר במפעלים עסקיים בתחבורה ובשירותים בצד ההרחבה המהירה של התשתית. חל גידול מהיר בתעופה ובבתי הארחה, אשר הגידול בהם מוכתב בידי ההתפתחות המהירה בתיירות; גידול עצום היה בהובלת נפט, עם הנחת צינור הנפט ורכישת מכליות להובלתו; וכן חל גידול רב באניות קירור, שברובן אינן מועסקות בקווי ישראל.

לוח ה' 9

גידול מלאי ההון הגולמי הריאלי לפי ענף, 1960 עד 1971
(אחוזים)

חקלאות	השקיה	תעשייה	ציוד בנייה	חשמל	תחבורה ותקשורת	מסחר ושירותים	מלאי ההון בענפי המשק (למעט דיור)	מלאי ההון במגורים	סך כל הנכסים הקבועים
1965-1960	5	9	9	8	15	16	11	10	10
1966	3	5	3	8	9	12	7	7	7
1967	3	4	2	4	7	10	5	4	5
1968	3	3	8	5	13	10	8	5	7
1969	3	2	11	6	13	11	9	9	9
1970	4	2	11	6	10	10	8	9	8
1971	4	2	11	6	15	10	10	9	9

* מתחילת שנה לסופה.

משקלם של ענפי התחבורה והשירותים בתוספת למלאי ההון בולט עוד יותר. ענף התחבורה קיבל כ-30 אחוזים מהתוספת למלאי ההון ב-1970 ו-36 מתוספת מלאי ההון ב-1971. ענף השירותים קיבל 31 אחוזים מתוספת מלאי ההון ב-1970 ו-28 אחוזים מתוספת מלאי ההון ב-1971. התוספת למלאי ההון הגולמי תלויה בהשקעה הגולמית וכן בערך הגרט — המשקף את הנכסים, שיצאו ממעגל הייצור עקב התיישנותם. בשנים האחרונות נע משקל הגרט בהשקעות בענפי המשק בין 20 ל-24 אחוזים. משקלו של הגרט גבוה במיוחד בענף החקלאות ובציוד בנייה. בתעשייה נמשך גידול מלאי ההון בקצב דומה לשנתיים הקודמות, כ-11 אחוזים לשנה. בשלוש השנים האחרונות עלה משקל התעשייה במלאי ההון, והוא הגיע בסוף 1971 ל-21 אחוזים. משקל זה נמוך במעט ממשקל התעשייה בשנות ה-60 הראשונות. הסיבה לכך נעוצה בירידה החריפה בהשקעות בתעשייה שהיתה בשנות המיתון, שגרמה להאטה ניכרת בהתפתחותו באותן שנים ביחס לענפים אחרים.

לוח 10

הגידול במלאי ההון הריאלי למועסק*, 1966 עד 1971

(אחוזים)

חקלאות	תעשייה	בנייה	תחבורה וקשר	מסחר ושירותים	סך כל
1966	10.4	2.5	33.3	21.5	11.2
1967	6.4	15.2	18.6	2.4	12.2
***1968	3.9	-11.5	-19.0	1.5	-3.3
***1969	4.0	3.8	-3.6	2.0	4.8
***1970	7.0	7.8	-7.7	16.7	6.0
***1971	1.3	6.9	-11.0	7.0	6.0

* נתוני מלאי ההון הם לתחילת שנה ומספר המועסקים הוא ממוצע שנתי.

** בסך ענפי המשק כללנו גם את ענפי החשמל והמים, שלגביהם לא הוצגו תוצאות נפרדות. יצויין, כי צירופם של ענף המים לחקלאות ושל ענף החשמל לתעשייה אינם משנים את התוצאות בצורה מהותית.

*** בשנים 1968 עד 1970 נכללו במועסקים גם המועסקים מהשטחים בישראל.

ב-1971 נמשכה מגמת העלייה ארוכת הטווח במלאי ההון לעובד; העלייה הסתכמה בכ-3.4 אחוזים. בעיקר ניכרת עלייה מהירה במלאי ההון לעובד בתעשייה, בתחבורה ובשירותים. בענף הבנייה קיימת תופעה יוצאת דופן: מאז המלחמה חלה ירידה רצופה במלאי ההון לעובד. התפתחות זאת יש לייחס להתפתחות ההפוכה, ביחס ליתר ענפי המשק, במחירים היחסיים של הון ועבודה. מאז המלחמה עומד בפני הקבלנים היצע גדול של עובדים מהשטחים המוחזקים, שהעלייה בשכרם איטית יותר מעליית מחירי ציוד בנייה. בין 1967 לבין 1971 עלה השכר לשעת עבודה בענף הבנייה ב-25 אחוזים, בעוד שמחירי ציוד בנייה עלו ב-46 אחוזים.